

על הדפסת "חידושי הרי"מ וגור אריה"

כ"ג אדר, יום השנה הקמ"ד לפטירתו של הגה"ק בעל ה'חידושי הרי"מ' זיע"א מגור • לרגל יום פטירתו, מתחקה הרב ישראל דנדרוביץ אחר דברי תורתו שנדפסו בספר "חידושי הרי"מ וגור אריה" שלא ברשות, וחושף את זהות המו"ל שבחר להסתיר את שמו • מה פטור הצופן המופיע בפתח הספר, על מי מטיל מחבר הספר את אשמת הדפסתו, ואיזה טובה יצאה מהפרסיה הנ"ל? • וגם: איזה מופת חוללה הדפסת שו"ת חידושי הרי"מ? • מאה שנות תעלומה; הפתרון

הדפסה ללא רשות ובעילום שם

בשנת תרע"ג רעשה וגעשה ארץ פולין החסידית אודות פרשת הדפסת הספר 'חידושי הרי"מ וגור אריה', שהכיל את תורתם על דרך החסידות של האדמו"רים הראשונים לבית גור, הרה"ק רבי יצחק מאיר מגור בעל 'חידושי הרי"מ' והרה"ק רבי יהודה אריה לייב מגור בעל 'שפת אמת'.

הסערה הגדולה נעה סביב העזתו של מוציא לאור אלמוני, אשר בא במחתרת והסתיר את זהותו בקוד הלא ברור "הצעיר באלפי אברהם יצחק המח"ס מ"ח, מ"י, ד"ב, ז"א, מ"מ, ופ"י", להדפיס בגניבה את תורתם של אדמו"רי גור ללא רשות בעלי הזכויות החוקיות והמוסריות אשר בראשם עמד ראש גולת אריאל באותם הימים, האדמו"ר האמרי אמת מגור.

ספר זה, אשר יותר היה נכון לכנותו קונטרס, מכיל 62 עמודים בלבד, כשפחות מעשר עמודים ממנו מוקדשים לתורת האדמו"ר החידושי הרי"מ, וכל היתר הוא מתורת נכדו האדמו"ר השפת אמת, מה שהביא לספר את שמו השני: "גור אריה".

אלא שכלפי זה סתר המו"ל את דברי עצמו, שבעוד שבשער הספר הוא מצייין כי הספר נעתק מתוך גוף הכתב יד של השפת אמת הרי שבהקדמת הספר הוא כבר טוען שמדובר בכתב יד שהועתק מכתב יד. הוי אומר: כלי שני ולא כלי ראשון.

למותר לציין את המשמעות הברורה והפשוטה שיש לחילוק זה, שכן ככל שמדובר בהעתקה מתוך העתקה הרי שהטעויות והשיבושים מצויים בו יותר ויותר. ואכן, ענין זה היה אחד מהסיבות שמחמתם התריעו מפני ספר זה, וכדלהלן.

"זבאו שם במחברת כמה דברים בלתי נכונים"

הספר אשר נדפס ללא רשות, עורר תדהמה עזה בקרב רבבות חסידי גור, אשר למרות השתוקקותם העצומה וצימאונם העז לתורת רבותיהם, לא יכלו להשלים עם החוצפה שבהדפסת הספר ללא הורמנא ורשות מפורשת מבעלי הזכויות החוקיות והמוסריות, שבראשם עמד האדמו"ר מגור בעל 'אמרי אמת' זי"ע, והם הדירו ידיהם מהמשמוש בספר ומהקריאה בו.

תיכף ומיד נאסר הספר לבוא בקהל, ובעיתון 'המודיע' (ב' שבט תרע"ג) אנו קוראים מכתב תקיף תחת הכותרת 'לידע

למרות היות הספר מעט הכמות, בפרט מול מימד ההיקף העצום של דברי התורה אשר הניחו אחריהם ברכה החידושי הרי"מ והשפת אמת, אשר חלק נכבד מהם כבר עלה עד אז על מכבש הדפוס ויצא לאור עולם, הרי שהמהומה הגדולה התרחשה מפני מיעוט האיכות – טעויות ושגיאות שנפלו בספר; וביותר מכך, מפני מימד ההונאה והגניבה שיש בהוצאה לאור עצמאית שאינה מתחשבת ואינה מכירה בבעלים החוקיים ובזכות המוקנית להם להחליט מה יש להדפיס ומתי, לפי שיקוליהם והחלטתם.

הסתירה; כלי ראשון או שני?

בעיקרון טען המו"ל שכל הספר כולו בא מהעתקה של גוף כתב ידו של השפת אמת, כשבתחילת הכתב יד הופיעו הדברים אשר השפת אמת כתב לעצמו בשם זקנו החידושי הרי"מ (וכלשון המו"ל: "עד כאן הוא מאדמו"ר גאון וקדוש הרי"מ זצ"ל מגור, אשר אדמו"ר עיר וקדיש מהרא"ל זצ"ל מגור כתב בכתב ידו הקדושה זי"ע ועכ"י") ולאחר מכן באו חידושי העצמיים של השפת אמת.

כתב החידה בראש הספר: "הצעיר באלפי אברהם יצחק המח"ס מ"ח, מ"י, מ"י, ד"ב, ז"א, מ"מ, ופ"י"

ק"י וצעיר באלפי אברהם יצחק המח"ס מ"ח, מ"י, ד"ב, ז"א, מ"מ, ופ"י

לידע וליהודיע!

היות זה מקרוב הדפיס איש אחד, מבלי ידיעתנו, חיבור נקוב בשם 'חדושי הרי"ט וגור ארי"ט' ובו ענינים שונים מאת כ"ק אא"ז ואאמ"ר זצ"ל, והכרפס כותב כי העתיק זה מכתב יד קדשם זצ"ל, והוא שקר גמור, ובאו שם במחברת כמה דברים בלתי נכונים ונאמנים. טפאת זה וגם טחמת עוד טעמים אשר אתנו, נבקש טאר מאת כ"ק האנשים, אשר כ"ק אא"ז ואאמ"ר זצ"ל ותורתם יקר וחביב בעיניהם, כי יטענו עצמם טלקנות החיבור הנ"ל, וגם ישתדלו בכ"ף האפשרות להשפיע על אנשים אחרים שיחדלו מלקנותו. בני וחתני מרן אדמו"ר הרה"ק זצ"ל מפ"ק גור

המודעה ב'המודיע' (פולטובה, ב' שבט תרע"ג) בה מתריע ה'אמרי אמת' וגיסיו שלא לרכוש את הספר. (תמונה: ראש גולת אריאל)

בעל ה"אמרי אמת" זצוק"ל

המדובר הוא בלא אחר מאשר ר' אברהם יצחק דזובאס, מחבר פורה, צעיר ונועז, שבין ספריו הרבים נמצאים גם החיבורים הבאים: "מילין חדתי, מילין יקירין, דגן בחורים, זכרון אברהם, מספד מר, ופני יצחק". ואתה המעיין דו"ק ותשכח כי זהו הראשי תיבות של 'המח"ס' – המחבר ספרי: "מ"ח, מ"י, ד"ב, ז"א, מ"מ, ופ"י".

זאת ועוד, כפי שניווכח לקמן, נראה כי לדברי רא"י דזובאס, יצירתיות זו – של רמיזת שמו באמצעות ראשי התיבות של ספריו – אינה פרי רוחו שלו, כי אם של מוכר הספרים הבנדינאי, שלדברי רא"י אחראי להדפסת הספר והפצתו.

"ויש תחת ידי"

כאמור, השערה זו קיננה בליבי מזה זמן, זאת, לאור היכרותי עם סגנון עבודתו

ר' אברהם יצחק דזובאס

חיומו) שהוא לומד סורה לשמה (ויש תחת ידי העתקת כמה מכתבים וחיושי סורה על סדר הסדרות מבראשית עד וזאת הנכונה. אשר כבוד אדמו"ר זצוק"ל כתב בעצם ידו הקדושה בהיותו בן עשרים וחמש שנה. אשר לשונו הקדוש והטהור הוא כמו מאחד הראשונים ז"ל). ועתה הלא הוא ארון ארון.

הפיסקה בה מציין המחבר ש"יש תחת ידי העתקת כמה מכתבים וחיושי תורה אשר כבוד אדמו"ר זצוק"ל כתב בעצם ידו הקדושה"

אריה, וניתן להבחין כי הספר נדפס בצורה משובשת ומקוטעת באופן הפוגם בהבנת הקטעים, כשהמהדיר תיקן מדעתו קטעים מחוסרי הבנה, ולאידך השמיט קטעים אחרים כאוות נפשו.

מכל סיבות אלו 'וגם מחמת עוד טעמים אשר אתנו', פנו בעלי הזכויות על כתב יד זה אל הקהל הרחב בבקשה נחרצת שלא לשתף פעולה בשום אופן עם המו"ל. לא לקנות ממנו ספרים, ואף להשפיע על אחרים שלא יקנו.

לזהותו של 'המח"ס מ"ה, מ"י, ד"ב, ז"א, מ"מ, ופ"י'

מובן שלצד כך שסלתה ושמנה של היהדות החסידית בפולין, שהייתה נאמנת וצייתנית לדברי רבותינו הקדושים לבית גור, נמנעו מקניית הספר ואף השפיעו על אחרים שלא לקנותו, כפי שהתבקשו בכרוז; הרי שאצל רבים התעוררה סקרנות גדולה לדעת מי הוא זה העומד פרסום הספר. מה גם שהוא השאיר כתב חידה משונה כסימן לפיענוח זהותו, והוא: "הצעיר באלפי אברהם יצחק המח"ס מ"ה, מ"י, ד"ב, ז"א, מ"מ, ופ"י".

מפה לאוזן עברו השערות שונות על זהותו של המו"ל, נסיונות רבים נעשו, אך אף אחד לא צלח ולא פיצח את כתב החידה המסתורי אשר הניח אחריו בשער הספר. אך דומה עלי כי עתה הגיעה השעה לפזר את הערפל סביב חידה זו, ולחשוף את זהות המו"ל המסתורי. השערה מסויימת בדבר זהותו קיננה בליבי לתקופת מה – לאור סימנים שונים שמצאתי, ולאחרונה מצאתי הודאת בעל דין מפורשת המאששת את השערת, בה מודה המו"ל כי הוא העומד מאחרי עריכת הספר.

ולהודיע' בו כותבים 'בני וחתני מרן אדמו"ר הרה"ק זצ"ל מפ"ק גור' את מחאתם החריפה על הוצאת החיבור ללא רשות:

"היות זה מקרוב הדפיס איש אחד, מבלי ידיעתנו, חיבור נקוב בשם 'חדושי הרי"ט' וגור אריה' ובו ענינים שונים מאת כ"ק אא"ז ואאמ"ר זצ"ל, והמדפיס כותב כי העתיק זה מכתב יד קדשם זצ"ל, וזהו שקר גמור. ובאו שם במחברת כמה דברים בלתי נכונים. מפתת זה וגם מחמת עוד טעמים אשר אתנו, נבקש מאוד מאת כל האנשים, אשר כ"ק אא"ז ואאמ"ר זצ"ל ותורתם יקר וחביב בעיניהם כי ימנעו עצמם מלקנות החיבור הנ"ל, וגם ישתדלו בכל האפשרות להשפיע על אנשים אחרים שיחדלו מלקנותו."

מפתת זה וגם מחמת עוד טעמים אשר אתנו, נבקש מאוד מאת כל האנשים, אשר כ"ק אא"ז ואאמ"ר זצ"ל ותורתם יקר וחביב בעיניהם כי ימנעו עצמם מלקנות החיבור הנ"ל, וגם ישתדלו בכל האפשרות להשפיע על אנשים אחרים שיחדלו מלקנותו."

הטענות על הספר

הטענה הראשונה המופנית כלפי המו"ל היא עצם ההעזה להדפיס 'מבלי ידיעתנו' את החיבור, מעשה חמור הן מבחינה קניינית ומשפטית והן מבחינה רוחנית וחסידית. הטענה השנייה, מופנית כלפי טענת המהדיר השקרית לפיה העתיק את ספרו מתוך עצם כתב היד, בעוד שהאמת היא שהעתקות כאלה ואחרות הסתובבו ברחבי פולין, ומהם לקח המהדיר את החומר אותו ערך והפך לספר.

עניין נוסף וחמור ביותר היא השיבושים וה'דברים בלתי נכונים' שנפלו בחיבור זה. כשעל כך ראוי לציין שמלבד כל אותם הטעויות עליהן יכול כל מעיין לעמוד מתוך השוואה לספר 'שפת אמת ליקוטים' בו נדפסו בסופו של דבר כל אותם המאמרים. הרי שהרב יצחק ישעיה וייס שליט"א פרסם במאסף 'צפונות' (שנה א' גל' ד', תמוז תשמ"ט) שבעריכתו, מאמר חשוב תחת הכותרת 'מאמרי החידושי הרי"ט שנרשמו על ידי השפת אמת' בו הוא מציין שהגיעה לידי העתקת חסידים עתיקת יומין של הכת"י עליו נבנה הספר 'חידושי הרי"ט' וגור

תורת החידושי הרי"ם על התורה

במהדורה הנ"ל. לאחרונה התבשרנו על יוזמות שנים מנכדי החידושי הרי"ם ששינסו מותניהם ללקט נפזרים ולהוציא לאור מחדש מהדורות מתוקנות של כל תורת החידושי הרי"ם. האחד, הוא הרה"ח רבי משה בצלאל אלטר, אשר הו"ל שני כרכים מתורת החידושי הרי"ם בשם 'ליקוטי הרי"ם', ע"ס פרשיות התורה וליקוטים שונים. השני הוא הרה"ח רבי דוד וידיסלבסקי, שהוציא לאור את הכרך הראשון מתוך סדרת הספרים 'אמרי הרי"ם' עם הערות 'הרים סביב' בהם לוקטו פנינים מתורת רבותינו לבית גור.

ומענין לענין: עד כמה ייחסו חשיבות להדפסת תורתו של החידושי הרי"ם, ניתן ללמוד מסיפור מופלא אותו סיפר החסיד המופלג הרב שלמה בוכוויץ מווארשא שבדידיה הוה עובדא: כידוע המשיכה הנהגת עדת חסידי גור לאחר פטירת החידושי הרי"ם על ידי האדמו"ר הרה"ק רבי חנוך העניך מאלכסנדר ז"ע (אשר בי"ח לחודש זה יצוינו מאה וארבעים שנה לפטירתו).

באותם הימים שלחילופי המשמרות השתוללה בפולין מגיפה איומה ונוראה אשר רבים חללים הפילה. וכשהגיע אותו חסיד אלכסנדר סיפר לו הרה"ק רבי העניך כי בימי נעוריו אף הייתה מחלה שכזאת, אלא שאז הדפיסו ספר של אחד מרבותינו הראשונים ובכך נפסקה המגיפה. לפיכך יעץ לו הרה"ק מאלכסנדר כי יסע תיכף אל נכדו של החידושי הרי"ם – הרה"ק השפת אמת ויאמר לו בשמו לסדר את כתבי חידושי התורה של זקנו לדפוס, 'ובודאי יהיה סגולה שיפסקה המחלה כשיתפרסמו דברים של גאון וצדיק אשר למד לאמיתה של תורה בקדושה וטהרה, ועל דברי תורה כאלו נאמר 'גדולה תורה שהיא נתנת חיים לעושיה'".

סיים אותו חסיד את סיפורו ואמר שלעת שהוא בא עם שליחות זו התפעל ממנה השפת אמת עד למאוד והפליג בשבח הסגולה הנוראה הזאת, ואמר שבודאי יהיה כדבריו. ואכן, עם הדפסת ספר השו"ת (יוזעפאך תרכ"ז) לו נתן השפת אמת את משפט הקדימה מכל כתבי החידושי הרי"ם, הופסקה המגיפה לחלוטין ('מאיר עיני הגולה' אות תרסד).

זכותו של רבינו החידושי הרי"ם שבימים אלו באה עדנה לתורתו הקדושה תגן עלינו באלף המגן, להוושע ברחמים ובחסדים הנגלים והנראים, ובא לציון גואל בב"א.

קבלה בידינו שהאדמו"ר החידושי הרי"ם כמעט ולא כתב את חידושו על התורה כפי שכתב בארוכה את חידושו על הש"ס והשו"ע. וכך נשמע מפי האדמו"ר הפני מנחם (בסעודת ה' שבט בשיבת שפת אמת) בשם אחיו רבינו הלב שמחה: "הסבא (היינו החידושי הרי"ם) אמר הרבה וכתב מעט, וחבל". ועוד הוסיף הפני מנחם ואמר בשם חסידי קמאי, שלפיכך כתב החידושי הרי"ם כל כך הרבה על הש"ס והשו"ע בעוד שעל התורה כתב כה מעט, ללמדנו כי תלמוד תורה הוא קודם במעלה לפני העיסוק בחסידות.

וכבר נודע מה ש'סיפר איש נאמן ששמע בעצמו מפ"ק רבינו זצ"ל פעם אחת בזה"ל: הרבי ר' בונים ז"ל מפרשיסחא הנהיג את העולם באהבה, והרבי מקאצק ז"ל הנהיגם ביראה, ואני מנהיגם בתורה' ('מאיר עיני הגולה' אות תפג).

למעשה החידושי הרי"ם כתב על התורה חיבור רב האיכות אך מעט הכמות ושמו יקבנו: "ספר הזכות". חיבור זה נדפס לראשונה בשנת תרל"ז בסוף ספר 'חידושי הרי"ם' על מסכת גיטין ושו"ע אה"ע, כשבתחילת הקונטרס מופיע 'אלה החידושי תורה שנמצא בכתיבת ידו של הרב המחבר זצלה"ה", ובסימומו בא הכיתוב 'עד כאן ספר הזכות'.

בשנת תרפ"ג הדפיס נכד החידושי הרי"ם את 'ספר הזכות' בחיבור מיוחד, ובתוספת של 'קונטרס מן ספר הזכות' ובו קטעים חדשים שלא נדפסו עד עתה, כשבשער הספר הוא מצטט את הקדמת החידושי הרי"ם לספרו: "בעזה"י, ספר הזכות – שעל פי רוב הוא לימוד זכות, וגם שיהיה לי לזכות לפני השי"ת שאזכה לשוב בתשובה שלימה בתוך בני" וממילא יתעורר תשובה בלב כל הנלווים, ההרורי תשובה כראוי שיתקיים, כל כנסיה שהוא לשם שמים סופה להתקיים".

לימים השקיע נכד רבינו הרה"ח רבי"ל לוינ' עמל רב באיסוף וכינוס מאמרים נוספים מהחידושי הרי"ם, כשבשנת תש"ח הוא הוציא לאור לראשונה את

הספר 'תורת חדושי הרי"ם' על ספר בראשית, ושוב הוא הוציא בשנת תשכ"ה בהוצאת 'נחליאל' את הספר 'חידושי הרי"ם' על התורה וליקוטים רבים. מהדורה זו הייתה נפוצה מאוד והיא ידועה כמהדורת 'מוסד הרי"ם לוינ' שההדירה שוב. ועדיין הניחו בקעה רחבה להתגדר בה, כי אמרים רבים מהחידושי הרי"ם היו מפוזרים בספרים רבים והם לא נאספו

שער 'ספר הזכות', פיטרקוב תרפ"ג

"ובודאי יהיה סגולה כשיתפרסמו דברים של גאון וצדיק אשר למד לאמיתה של תורה". שער שו"ת הרי"ם, יוזעפאך תרכ"ז.

של רא"י דזובאס, ומכך שכל הסימנים ואבני הדרך הובילו לקישורו עם ספר זה, ולכך סבור הייתי שאכן הוא המו"ל. מה גם שקיבלתי חיזוק להשערתו מכך שבקונטרסו 'זכרון צדיקים' – מספד מר' (פיעטרקוב תרס"ה, עמוד 14) בו הוא קושר מספד על השפת אמת, הרי הוא מציין את הימצאות חידושיו של השפת אמת בבית גזיו, וכלשונו:

"ויש תחת ידי העתקת כמה מכתבים וחידושי תורה על סדר הסדרות מבראשית עד וזאת הברכה, אשר כבוד אדמו"ר זצוק"ל כתב בעצם ידו הקדושה בהיותו בן עשרים וחמש שנה, אשר לשונו הקדוש והטהור הוא כמו מאחד הראשונים ז"ל".

כך שאם הראשי תיבות מתאימים להפליא, ואף הוא עצמו סיפר קודם לכן כי הכתבים מצויים ברשותו, הרי שברור כמעט באופן מוחלט שבו הדברים אמורים, והוא זה שהדפיס את הספר 'חידושי הרי"מ' וגור אריה'.

הודאת בעל דין

לאחרונה אף מצאתי כי רא"י דזובאס עצמו הודה ולא בוש כי אכן הוא העומד מאחרי הוצאת הספר, מה שמבטיח גם לאחרון הספקנים כי אכן הזיהוי הזה הוא נכון, ברור ומוחלט.

בלונדון - מרחק אלפי מילין מפולין, בשנת תש"ד - בעיצומה של מלחמת העולם השנייה בה נכחדו רוב מנין ורוב מנין של היהדות הפולנית, הוציא רא"י דזובאס את ספרו האוטוביוגרפי 'זכרונות מנעורי ועד הנה' ובו הוא חושף כי הוא

זה העומד מאחרי הדפסת ספר זה, אם כי לטענתו – בעקיפין ולא במישרין, ואין האשמה מוטלת כי אם על מוכר ספרים נוכל שהוליכו שולל.

ניתן איפוא את רשות הדיבור לרא"י דזובאס להציג את עמדתו בנידון, ונעתיק מילה במילה את וידויו האישי אותו הוא כותב במבט לאחור (שם, אות לג, עמ' כה):

"בשנת תרע"ג בא אל ביתי המוכר ספרים 'הענין זילברשץ' מעיר בנדין. ראה פנקס כתוב אתי שהעתקתי בו חידושים על סדר התורה ומועדים ומכתבים שונים, מה שכתבם הרה"ק אדמו"ר מהריא"ל מגור זצ"ל וחסיד אחד העתיקם מכת"ק, ונתן לי להעתיקם מכתב ידו בהיותי מווארשא בימי חורפי. ונקבתי שם הפנקס 'חידושי גור אריה' וכתבתי בו הקדמה.

שאל אותי המוכר ספרים: למה אינני נותן פנקסי זה לבית הדפוס, הלוא יש להשתכר בו כסף הרבה? עניתי לו: איככה אוכל לעשות סחורה בפרתו של חבירו? ועוד, כבר קיבל חתן - דודי הרא"ן הורביץ – שהיה בן גיסו של אדמו"ר שליט"א מגור – מכתב מגור להגיד לי לבלי לתת לבית הדפוס הכתבים האלה שהזכרתים בתוך הספר 'הספד מר' שישנם תחת ידי, כי בני וחתני הרה"ק זצ"ל לונתנים כעת לבית הדפוס ספר 'שפת אמת' ואם אדפיסם אגרום להם על ידי זה הפסד מרובה. והשיבותי לו אז, כי לא עלתה על דעתי להדפיסם, וכאז כן עתה אינני רוצה בזה.

ביקש ממני להשאילו הפנקס לקרותו, ורוצה להראותו גם כן לחותנו הרב ר' ישכר בעריש מבענדין ואחר כך ישיב אותו לי.

אחרי שבועות אחדים קיבלתי בני - דואר הפנקס בחזרה.

אחרי זה קבלתי מכתב מן הרב ר' צבי יחזקאל מיכלזאהן רב מפלונסק, והודיע לי, כי שמע אשר הנני מדפיס עתה חידושי תורה על סדר התורה מה ששמעתי אומרים בשם הרה"ק מגור, לכן אם אתרצה יוכל לשלוח אלי גם כן חידושים ממה ששמע בעצמו מפיו. כתבתי לו: לא ידעתי מזה מאומה, ויודיעני נא ממני שמע כזאת.

בתוך כך עלה ברעיוני פן המוכר ספרים זילברשץ העתיק הכתבים מפנקסי בשאת שאילה ושלחם לבית הדפוס. נסעתי אליו והודה לי כי כן עשה, ויען ששלחם אל המדפיס קראנברג מבילגוריי, שהיה שאר בשרו של הרב מפלונסק, לכן כתב לי כל זה. כעסתי עליו ואמרתי לו: בל יזכור שמי בשער הספר! והבטיח לי שכן יעשה.

כשיצא הספר מבית הדפוס ראיתי כי בשער הספר כתוב בו שמי 'אברהם יצחק' רק שם משפחתי העלים, ושמות הספרים שחיברתי נדפסו בראשי תיבות, והוסיף לקרוא שם הספר 'חידושי הרי"מ' וגור אריה' יען שכתובים שם בהפנקס גם כן חידושי תורה מה שכתבם הרה"ק מהריא"ל בשם זקנו הרי"מ זצ"ל.

במשך זמן קצר נמכרו כל אלף אכסמפלים שהדפיס אז בהוצאה ראשונה, ונדפסה 'מחאה רבה' מבני וחתני הרה"ק במכתב עת 'המודיע' שהוציא לאור הרב הפולטבי, שמוחים בה כנגד המו"ל ספר זה, מבלי מוזכר שם המו"ל.

כתבתי מייד מכתב אל הרב העורך, והודעתיו את הערמה שעשה המוכר ספרים מבענדין וסתם את שמו, וגלותי מעלי המחאה ואשימה בראש המו"ל האמיתי".

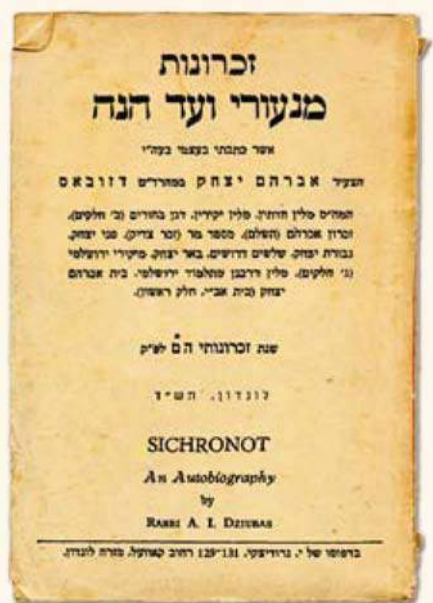
האזהרה המוקדמת

מתוך היודי המפורט עולה כי רא"י דזובאס שהיה באותם הימים עוד פחות מגיל שלושים כבר קיבל אזהרה מפורשת מחצר הקודש בגור לבל יעז להדפיס את אותם העתקות הכתבים שהיו ברשותו; שכן כחכם העדיף מנביא הכירו בחצר גור את טיבו ואת מעלליו, וזאת כפי הנראה מעצם הדפסת קונטרס ההספד על השפת אמת, אותו הוא כתב עם פטירת השפת אמת כשהוא היה בחור כבן עשרים שנה!

גם על קונטרס זה קיבל רא"י דזובאס הודעה ברורה מאת זקני וחסידיו גור שלפי דעתם אין בנמצא מי שראוי לשאת הספד על רבן של ישראל

שער הקונטרס 'זכרון צדיקים'

שער ספר זכרונותיו

מי הדפיס את חידושי 'השפת אמת' בחייו?

חידושיו של האדמו"ר השפת אמת, בעילום שמו ובהסוואה מוחלטת, כבר נדפסו בחייו ובמייטב שנותיו, מבלי שיוודע בשער בת רבים זהותו של השפת אמת כמחדש אותם החידושי תורה, מה שגם מנע כנראה את פסילת הספר בדומה למה שאירע עם הספר 'חידושי הרי"מ' וגור אריה.

עובדה מרעישה זו הייתה עלומה ונסתרת מידיעתם של רבים במשך למעלה ממאה שנה, וגם מרביתם של חובבי המחשבה החסידית בכלל ושוחרי תורת השפת אמת בפרט לא ידעו על כך ולא כלום, וכאן היא נחשפת לראשונה בפרוטרוט ובהרחבה על כל פרטיה.

אחד ממעתיקי שמועות הצדיקים והחסידים בפולין של לפני כמאה שנה היה החסיד הישיש רבי יחיאל משה רבה של קומרוב ויאדימוב, נכדו של רבי צבי הירש דיסקס מאופוטשנה שהיה מחותנו של הרה"ק רמ"מ מקוצק וקרובו של החוזה מלובלין.

בשנת תרנ"ז הוציא בנו בפיעטרקוב את ספרו הראשון של אביו 'נפלאות חדשות' בו הוא מלקט מפי השמועה אמרות קודש מעשרות אדמו"רים וצדיקים, ובראשם האדמו"רים לבית פרשיסחא קוצק וגור. הספר לא מצטיין בעריכה מתוקנת ובהקפדה דווקאית לומר דבר בשם אומרו, כשבפעמים רבות הוא מביא את הרעיונות בשם 'צדיק אחד' מבלי לציין מי הוא האומר.

מעיון מעמיק באותם הרעיונות חסרי המקור שנאמרו בשם 'צדיק אחד' וכיוצא בזה, ומהשוואה לספרי חסידות וליקוטים אחרים, ניתן לראות שלא מדובר בצדיק מסוים אשר את שמו היה המחבר מעוניין להעלים מסיבות מסוימות (תופעה המצויה בספרים אחרים) כי אם בקשת רחבה של צדיקים ואדמו"רים שדברי תורתם נפוצו בבתי החסידים שהיו קיימים לאלפיהם בערי ובעיירות מזרח אירופה, והם הגיעו אל המלקט כשהם חסרים את שם האומר.

וכמעשהו בספרו הראשון כך מעשהו בספרו השני אותו הוציא בנו בווארשא בשנת תרנ"ט 'ליקוטים חדשים' שנערך באותה מתכונת כבספרו הראשון, ואף בא כהשלמה אליו. אלא שבספרו זה השני ניתן למצוא במקומות רבים קטעים ארוכים הבאים במחשבת החסידות ובעומק הרעיון, בסגנון כתיבה שאינו רגיל

השפת אמת, תוך כדי שהם שולחים לו בזה רמז עבה כקורת בית הבד שבוודאי הוא כבחור רך בשנים אינו הכתובת המתאימה להספיד את השפת אמת, ובכל זאת הודפס הקונטרס ונמכר באלפים רבים.

דרך אגב, גם על קונטרס זה מספר רא"י דוואס בזכרונותיו (אות כד) כי המו"ל הוליך אותו שולל והדפיס את הקונטרס ללא רשותו. אך בכל מקרה הוא זכה בכך לתהודה רבה ביותר ולפרסום רחב.

מסתבר, שתיכף ומיד כשראו בגור את ההספד על השפת אמת ואת הודעתו כי באמתחתו מונחים חידושי השפת אמת, הבינו כי בחור נמרץ זה שאין כל מעצור מפני שאיפותיו כבר ימצא עד מהרה את הדרך לפרסם את חידושים אלה, ולכן הם מצאו לנכון להזהירו שלא ידפיס זאת בשום אופן. ואכן הוא הצליח לשמור על עצמו קרוב לעשר שנים, עד שבסופו של דבר זלג ממנו החומר באשמתו או שלא באשמתו.

מדוע המו"לים התקלסו בו?

טענתו של רא"י דוואס כאילו אותו מוכר ספרים בנדיני הוציא את הספר ללא רשותו היא מעניינת, שכן גם כאן וגם כלפי ההספד על השפת אמת הוא טוען שהמו"ל הדפיס זאת ללא רשותו, מה שמעורר ספק האם מדובר במפסידן כרוני שהמו"לים השונים מצליחים להתקלס ולתעתע בו פעם אחר פעם, או שמדובר בתירוץ אותו הוא מנסה לשווק כלפי כל אותם הספרים שהוציא ושהיו שנויים במחלוקת.

יצוין כי רא"י דוואס מספר בהמשך ספר זכרונותיו אודות מכתב אותו הריץ אל האדמו"ר האמרי אמת ובו הוא שאל בעצתו, ועל כך שהוא קיבל את 'תשובתו הרמה כתובה בעצם כתי"ק של אדמו"ר' – מה שעורר את התפעלותם הגדולה של חסידי גור שהיו עימו. אם אכן היו דברים מעולם – הרי שיייתכן שזו ראייה שבחצר גור סברו וקבלו כי לא בו תלויה האשמה, אך מי שמכיר ויודע את גודל סבלנותו של האמרי אמת יודע שאין מכך כל ראייה.

מעז יצא מתוק

סיומה של הסאגה בה הסתובבו כתיבי השפת אמת ואף הודפסו ללא רשות ופיקוח, באה לעת אשר האדמו"ר האמרי אמת החליט להוציא את ספר 'שפת אמת לקוטים', כשהוא כותב בתוך הקדמתו: "ולא היינו מדפיסים זאת יען הרבה מהם ביער מן העולם, אולם נתגלגלו מהכתבים בין החסידים ויש בהם טעותים הרבה, לזאת הסכמנו כי נכון שיהיה בדפוס".

"נתגלגלו מהכתבים בין החסידים ויש בהם טעותים הרבה". שער ס' 'שפת אמת' (פיוטרקוב תרס"ה), שיו"ל ע"י האמרי אמת'

מעז יצא מתוק ומחמת כל אותם הכתבים שהתגלגלו בין החסידים, ומהם שהודפסו ללא פיקוח, החליט האמרי אמת כי הגיעה השעה להדפיס בצורה מסודרת ורשמית את כל כתיבי השפת אמת ומן הבאר ההיא ישקו העדרים.

ומשכך, הרי שכל אותם כתבים וספרים בהם הודפסו דברי רבותינו הקדושים לבית גור ללא רשות ופיקוח הם חסרי ערך מוחלט, הן מחמת הטעויות שהשתרבבו לתוכם והן מחמת שאת כל החומר ניתן להשיג בכמות מאושרות ומסודרות בהם הודפסו הדברים. ■

לתגובות והערות
לכותב השורות:

d089952649@gmail.com

כאמור, כי לאורך גיטא ישנם מקומות רבים בהם גם מובא אמרים בשם 'צדיק אחד' ושם כמעט ברור שאין הכוונה לשפת אמת מכוח ראיות שונות. אמנם מאידך גיטא, עדיין יש מקומות שמדי ספק לא יצאנו, וייתכן שלמרות שאין בידינו הוכחה לכך – הם ממשנתו של השפת אמת.

כאמור, מדובר בידיעה סנסיציונית ומרעשה שהייתה עלומה במשך למעלה ממאה שנה ומעולם היא לא נחשפה על כל פרטיה ודקדוקיה. אם כי יצוין שבסוף ספר 'עבודת אמת' (להגה"ח רבי יעקב מילר, ב"ב תשנ"ו) מופיע מחקר נאה אודות 'כתבי השפת אמת' ושם הוא מרמז לספר זה ולחלק מהאמור כאן, אך הוא נמנע מלחשוף את כל הפרטים כפי שנחשפו כאן.

בנוסף לכך הוא גם דן שם בנידון העובדה שלא נשמעה כל תגובה מחצר גור על מעשה זה של הדפסת חידושי השפת אמת בחיי חיותו: "כנראה שמחמת מיעוטם ואי הזכרת שם אומרים, וכן הבלעתם בין שאר הליקוטים לא התפרסם הדבר, ולכן לא נמצא תגובה על מעשה זה מרבינו או מבניו וחתניו הקד' ומסתבר שזו גם הסיבה שלא נדפסו הסכמות מבית רבוה"ק מגור על ספר זה, אף שנדפס במקומם, כי ירא המו"ל פן יתגלו מצפוניו".

ועל כך יש להעיר שהשפת אמת כמעט ולא נתן הסכמות לספרים שנדפסו באותם הימים, מה גם שהמו"ל לא היה מחסידי גור. ואילו ההשערה כאילו נמנע המו"ל מלבקש הסכמה היא מפני חידושים אלו שפרסם ללא רשות אינה נראית כלל, שהרי מלבד ספר 'לקוטים חדשים' הדפיס המו"ל עוד שני ספרים 'נפלאות חדשות' ו'משענת משה' ולמיטב ידיעתי הוא לא הביא שם מחידושי השפת אמת, ובכל זאת הוא לא ביקש הסכמה מהשפת אמת.

אם כן נרצה להעמיס כוונה בכך שאין על הספר הסכמה מהשפת אמת הרי שהיא מצויה בכך שהספר מלא מזן אל זן בשמועות מאמרותיהם של רבותינו הקדושים החידושי הרי"ם ולמעלה בקודש, כך שאם הייתה מופיעה על הספר הסכמה מהשפת אמת היה הדבר נשמע כאילו הוא נותן גושפנקא לאמיתות כל אותם השמועות, מה שכמובן לא היה יכול להיעשות.

גם עניין העדר התגובה מאת בית גור על ספר זה יכול להתפרש באופן אחר: כל עוד שהמו"ל לא כתב במפורש שהדברים הם ממשנתו של השפת אמת הרי שמרבייתם של הקונים לא היו אמורים לדעת מכך, ותגובה כזו או אחרת על הספר הייתה מגלה את הסוד לרבים שלא ידעו מכך וגורמת לפרסום הדברים ללא צורך. בכגון דא עדיפה השתיקה, ואכן הוכיח סופו על תחילתו שבחכמה נהגו שלא הגיבו על כך, והיא ראייה – שעובדה זו אכן השתקפה בתהום הנשיה.

'לקוטים חדשים' הוא סגנון העריכה וניסוח הדברים. למרות שמו"ל הספר כתב את הדברים כביכול 'מפי השמועה', מה שהיה צריך להביא לכך שאופי הכתיבה יהיה דומה לכל הספר, הרי שניכר היטב שלא הוא זה שכתב את אותם הדברים. ואם ברובו המכריע והמוחלט של הספר, שלמעשה גם בא 'מפי השמועה', ניתן למצוא את טבעית אצבעותיו וסגנונו המסוים בכל קטע וקטע, וניכר היטב כי אותו אדם הוא זה שכתב את כל הקטעים בספר, הרי שקטעים אלו עליהם אנו דנים יוצאים מן הכלל באופן גורף ובלוט מאוד: סגנון הכתיבה שונה לחלוטין, וברור שהוא לא יצא מקולמוסו של כותב הספר כולו!

לא זו בלבד אלא שגם טיבם של האמרים הללו בולט בשונותו מכל יתר המאמרים שבספר. כל המאמרים שבספר הם רעיונות קצרים וקולעים, בסגנון של 'ווערטערס' והברקות לצד דברי חיוזק ומוסר פשוטים השווים לכל נפש, ואילו אותם קטעים הם 'כבדים' בהרבה, והם עוסקים ברובד גבוה ונעלה יותר של המחשבה החסידי.

ניתן לשער כי הקהל הרחב אליו פנה הספר לא ידע מי הוא אותו 'צדיק אחד' של אמרים מסוימים אלו בדיוק כפי שהם לא ידעו מי הם שאר ה'צדיק אחד' שמוזכרים לרוב באמרים רגילים בספר; ואף שינויים אלו שהצבענו עליהם כאן – לא הטרידו אותם יתר על המידה, עד שיצא הספר 'חידושי הרי"ם וגור אריה' ורק אז ניתנה האפשרות לחדי המבט לראות שכל אותם קטעים מסוימים מופיעים שם כמעט מילה במילה – מה שאומר את המסקנה הברורה כי השפת אמת הוא זה ה'צדיק אחד' שבספר 'לקוטים חדשים'.

לנוחות המעיינים ניתן מספר דוגמאות של קטעים בהם ניתן להשוות ולראות כי היינו הך ומי ששונה זה הוא ששונה זה: 'לקוטים חדשים' דף ו טור ד ד"ה בפסוק התהלך = 'גור אריה' עמוד 9 טור ב; 'לקוטים חדשים' ד"ו ט"ג = 'גור אריה' ע' 10 ט"א; 'לקוטים חדשים' ד"ז ט"ד = 'גור אריה' ע' 13 ט"א; 'לקוטים חדשים' ד"י ט"ג = 'גור אריה' מכתב ח בסוה"ס ע' 57.

ברבות הימים הודפס הספר 'שפת אמת ליקוטים', שם הובאו כל הקטעים שבספר 'גור אריה' ועוד קטעים נוספים. ואף בספר זה ניתן להשוות קטעים מתוך ספר 'לקוטים חדשים'. כך למשל הקטע ב'לקוטים חדשים' ד"ח ט"ב מופיע ב'שפת אמת ליקוטים' לחנוכה ד"ה בענין קושית הבית יוסף.

ומקום הנחנו כאן לחוקרי משנת השפת אמת לחקור בסוגיית העתקי כתבי השפת אמת גם מתוך ספר זה תוך כדי מציאת מקבילות נוספות כעין אלו שהזכרנו כאן. אך למרות כל ההשוואות עדיין צריך לדעת כי אין הדבר קובע שבכל פעם שמוזכר 'צדיק אחד' בספר זה הרי שהכוונה היא לאדמו"ר השפת אמת, אם אין לכך ראייה מכוח השוואה

אצל הכותב, ותחת ההקדמה כי את הדברים הוא שמע בשם 'צדיק אחד'. באותם קטעים הבולטים בשונותם, כפי שיתבאר להלן, ניתן לקבוע בוודאות מוחלטת כי המדובר בחידושי של רבינו האדמו"ר השפת אמת אשר באותם הימים נהג ברמה את נשיאותו במלכות בית גור, אלא שאותם הקטעים אינם מחידושי התורה אותם אמר וכתב באותם השנים כי אם החידושים מימי עלומיו, אשר חלקם הודפסו ברבות הימים בספר 'חידושי הרי"ם וגור אריה' ובשלמותם הודפסו בספר 'שפת אמת לקוטים'. העתקות כאלה ואחרים של חידושי השפת אמת היו מצויים בידי חסידים ואנשי מעשה, והעתקה אחת הגיעה לידי מו"ל הספר 'לקוטים חדשים' שהחליט לפרסמם תוך עמעום מוחלט של זהות בעל הדברים, אם מפני שלא היה בטוח במהימנות דיוקם של ההעתקות, ואם מסיבות אחרות שאכמ"ל בהם. המאפיין הראשון של אותם הקטעים בספר